

SZABÓNÉ KÁRMÁN JUDIT:

Oktatással az előítélet ellen, a sikeres szolgálatért, eredményes tanításért.

A romológiai tantárgyak bevezetésének tapasztalatai a Debreceni Református Hittudományi Egyetemen

ABSTRACT

According to the early scholars of social pedagogy, „the human mind – once a theory is set up (either because it is generally recognized and people believe in it, or because it is comfortable), forces everything else to re-confirm that statement: and even numerous and convincing examples that prove the opposite are left ignored, scorned or rejected through fierce and unjust prejudice – rather than sacrificing the authority of the original conclusion.”

¹ According to Allport – a prominent figure of social psychology – „preliminary judgements become a prejudice if they can not be changed by new ideas.” ² In my study I aim to present a way to form the students’ perspective by introducing them new academic and practical experiences and knowledge. I wish to present it in my study, the new – theoretical and practical – knowledge, how it is possible to shape the preliminary views, opinions and attitudes of the students.

Keywords: prejudice, Gypsy/Roma, higher education, theory, practice, social distance scale

ABSZTRAKT

A szociálpszichológia korai művelői szerint „az emberi értelem – ha egy tételt egyszer felállított (akár mert általánosan el van ismerve és hisznek benne, akár azért, mert kellemes), minden egyebet arra kényszerít, hogy újra megtámassza és megerősítse ezt a tételt: s bárha igen meggyőző és bőséges példák bizonyítják az ellenkezőjét, ezeket vagy nem figyeli meg, vagy lenézi, vagy megszabadul tőlük, s elveti valami megkülönböztetés, valami heves és igazságtalan előítélet segítségével – inkább, semhogy első következtetéseinek tekintélyét feláldozza”.³ Allport – a szociálpszichológia kiemelkedő alakja – azonban úgy vélte, hogy „az előzetes ítéletek akkor válnak előítéletekké, ha az újonnan feltárt ismeretek nem képesek változtatni rajtuk.”⁴ Elfogadva, megtapasztalva és osztva Allport nézetét, tanulmányomban azt kívánom bemutatni, hogy újonnan feltárt, s a hallgatók számára elérhetővé,

---

¹ BACON, F.: *Novum organon scientiarum (Novum Organum)*, New York, P.F. Collier & Son, 1620.

² ALLPORT, G. W: Attitudes. in: MURCHISON, C. (ed.): *A Handbook of Social Psychology*, London, H. Milford, Oxford University Press, 1935, 789–844.

³ BACON, F.: *Novum Organum I. és Új Atlantis*, Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1954, 46.

⁴ ALLPORT, G. W.: *Az előítélet*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1977, 39.

megtapasztalhatóvá vált elméleti és gyakorlati ismeretek által miképp lehet alakítani a felsőoktatásban tanuló diákok előzetes nézeteit, véleményeit, attitűdjeit.

Kulcsszavak: előítélet, cigány/roma, felsőoktatás, elmélet, gyakorlat, társadalmi távolság

BEVEZETÉS

Az előítéletek tárgyak szerint sokfélék; szexuális, vallási, gazdasági, kulturális, egészségügyi, politikai, sőt, gasztronómiai elfogultságaink, sztereotípiáink vannak. Ezek többnyire csupán az adott személy viselkedését, viszonyulásait befolyásolják. Amikor azonban az előítélet az emberek egy csoportjára irányul, az gyakran egyenlőtlenséget, súlyosan sérült interakciókat, fenyegetettséget, kirekesztést, s nem ritkán erőszakot eredményez, amely alapjaiban rombolja mind az érintett kisebbség, mind az egész társadalom életét.⁵

A csoportközi előítéleteség kialakulásának megelőzése, az elfogadó attitűd⁶ kialakítása a felsőoktatásban is megkerülhetetlen feladat. A jövő szempontjából kiemelten fontos, hogy a

---

⁵ A szociálpszichológusok számára a 2. világháború borzalmai új felismerésekhez vezettek az attitűdkutatások, egy adott társadalom életét befolyásoló attitűdmódosítások területén. A neves amerikai pszichológus professzor így ír erről: „Az amerikai szociálpszichológusok – miként más értelmiségiek – feltették maguknak a kérdést: miként fordulhatott elő, hogy egy olyan országban, mint Németország – a leggazdagabb irodalmi, művészeti, tudományos és filozófiai hagyományokkal rendelkező országok egyikében –, a nemzet oly gyorsan és drámaian változtatta meg nézeteit, hogy eltűrte milliók meggyilkolását, humanista, humanitárius és intellektuális értékek gyökeres kiirtását. A szociálpszichológusokat ugyanakkor megdöbbenette, hogy milyen hatékonyan működött a náci propagandagépezet, és meg voltak győződve róla, hogy a propaganda révén sikerült a német népet Hitler karjaiba vezetni, az tette vakká az embereket, amikor azelőtt elképzelhetetlen atrocitások tanúivá váltak. Németországot egy tömeges attitűdmódosítás termékének tartották – azaz egy masszív kognitív változásnak –, melyet hihetetlenül hatékony propaganda eszközeivel értek el. Ha a meggyőzés révén ilyen felmérhetetlen politikai, gazdasági és szociális változások következhetnek be, ha mindezek egy viszonylag kis létszámú embercsoport ellenőrzése alatt álló attitűdalakítás révén elérhetők, akkor a kognitív folyamatoknak a társadalmi életben játszott szerepe kiemelkedően fontos kell hogy legyen.” (ZAJONC, R. B.: A kogníció és a szociális kogníció. Történeti áttekintés, in: HUNYADY, GY. (szerk.): *Szociálpszichológia*, Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1984, 544–579.)

⁶ Az attitűd, értékelő viszonyulás valamihez (az attitűd tárgyához); tárgyakhoz, személyekhez, csoportokhoz, környezethez. Allport meghatározása szerint: „Az attitűd tapasztalat révén szerveződött mentális és idegi készenléti állapot, amely irányító vagy dinamikus hatást gyakorol az egyén reagálására mindazon tárgyak és helyzetek irányában, amelyekre az attitűd vonatkozik.” (ALLPORT, G. W.: *Az előítélet*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1977, 39.) Az attitűdnek a szociálpszichológia három komponensét különbözteti meg, a kognitív (értelmi), az affektív (érzelmi) és a konatív (viselkedési) összetevőit. A kognitív összetevő az adott személynek az attitűdtárgyra vonatkozó ismereteit, megítélését jelenti, az affektív, emocionális komponens a tárgyra vonatkozó kedvező vagy kedvezőtlen érzéseit takarja, a konatív tényező pedig az arra irányuló elsődleges viselkedési tendenciákat tartalmazza. Az attitűdkutatás – a 20. század első éveitől számítva – nagy utat tett meg; mind a behaviorista, mind a kognitivisták irányzatnak, mind pedig a pszichoanalízisnek köszönhetően jelentősen elmozdult korai mechanisztikus látásmódjától. Hogy beállítódásaink, attitűdjeink nem merevek, örökké valóak, hanem változtathatóak (sőt, megakadályozható a megváltoztatásuk!), ma már jól ismert a pszichológiában, de alkalmazza módszertanát a hadtudomány, a politika is. Az UNESCO Alkotmányában áll: „Mint ahogy a háborúk az emberi elmében kezdődnek, az emberi elmében kell kiépíteniük a béke védelmét is.” (1948. évi XL. tv. idézi MEZŐ: Az attitűdváltoztatást – konzerválását célzó lélektani műveletek, (PSYOPS), in: *Hadtudomány-Hadügy*

következő generációk megértsék, támogassák egymást az ellenségeskedés helyett. A lelkipásztor, hitoktató, vallástanár elkerülhetetlenül találkozik munkája során cigány/roma gyermekekkel, felnőttekkel; szolgálatát alapjaiban meghatározza, milyen előzetes tudása, tapasztalatai vannak velük kapcsolatban, de hozzájuk való viszonyulása, feléjük irányuló magatartása példát is ad a nem cigány híveknek, közösségeknek. A cigányság mai igen rossz oktatási mutatói miatt létfontosságú, hogy a pedagógushallgatók figyelmét ráirányítsuk a problémakörre, megértsük velük a helyzet okait, és a változtatás, javítás iránti elköteleződéssel, ehhez társuló megfelelő tudással, módszertannal ellátva bocsássuk ki őket képzőintézményeinkből.

A Debreceni Református Hittudományi Egyetemen a 2016/2017. tanévtől került bevezetésre kötelező jelleggel a romológia – minden szakon és minden képzési formán. A romológiai – azaz a cigányságról szóló, cigánysághoz kapcsolódó – témájú tantárgyak bevezetésének szükségét a hazai előítélet-kutatások egyértelműen alátámasztják. 2001-ben egy, a pedagógusok körében végzett felmérés szerint a roma gyermekeket tanítók általában közepesen előítéletesek, több mint negyedük beállítódása azonban erősen előítéletes.⁷ A kisebbségi ombudsman által 2001-ben készített jelentés szerint a pedagógusképzésben tanuló hallgatók 14%-a – nagyjából minden hetedik hallgató – megrögzötten előítéletes (11,4%) vagy kifejezetten rasszista (2,7%). A kutatók ebbe a kategóriába azokat a hallgatókat sorolták, akik határozottan kirekesztőek, kifejezőmódjukban agresszív elemek, fajgyűlöletet tükröző nézetek is megjelennek. Feleannyian (7,4%) alkotják az előítélet-mentesnek tekinthető, nyitott és toleráns pedagógus-jelöltek csoportját. A két szélső pólus között helyezkedik el a bizonytalan és feltehetően könnyebben befolyásolható nagy többség. A hallgatói kérdőívek alapján is beigazolódott az a jól ismert tény, hogy a tájékozottság/tájékozatlanság és az előítéletesség mértéke között szoros kapcsolat van. Az ombudsman a kutatási eredmények kapcsán megjegyezte: „Nem célunk a pedagógushallgatók „pályaalkalmasságának” megkérdőjelezése. Tény azonban, hogy a roma gyerekek iskolai kudarcához a leendő és a már dolgozó pedagógusok előítéletessége is hozzájárul.”⁸ Egy nem oly régi, 2016. évi országos

---

18 (2008/3–4), 71–82. 71.) A NATO PSYOPS (psychological operations) doktrínában részletesen is szerepel az attitűdváltoztatás feladata, jelentősége. A PSYOPS – mint az alkalmazott pszichológia egyik speciális területe – olyan, a kommunikáció és egyéb eszközök módszereit alkalmazó tervezett lélektani műveleti tevékenység, amely egy célcsoport/személy attitűdjének, magatartásának és viselkedésének megváltoztatására irányul, ezáltal befolyásolja a politikai és katonai célok elérését. (MEZŐ: 2008. 72.) Az attitűdváltozás tehát elérhető; újonnan feltárt ismeretek megismerése, megértése, megtapasztalása által mindhárom komponens pozitív irányban képes változni. Az ellenségesség tartózkodó, majd elfogadó, barátságos attitűddé képes válni.

⁷ BORDÁCS, M.: A pedagógusok előítéletességének vizsgálata roma gyerekeket is tanító pedagógusok körében, in: *Új Pedagógiai Szemle*, 51,2001/2, 70–89.

⁸ KALTENBACH, J.: *A kisebbségi ombudsman jelentése*, „A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok érvényesülése a felsőoktatásban” című vizsgálatáról Budapest, NEKI OB, 2001, 54–55.

reprezentatív kutatás azt állapította meg, hogy a lakosság háromnegyede a cigányokkal szemben előítéletes, a diákok 70%-a előítéletes gondolkodású, s közülük 10% erősen radikális.⁹

Az MRE Missziói Irodája 2012. december – 2013. február között országos adatgyűjtést végzett a Magyarországi Református Egyház gyülekezetei körében a cigánymisszióra vonatkozóan; közel hétszáz gyülekezet kapta meg a kérdőíveket. A lelkészekről visszaérkezett válaszok alapjául szolgáltak a Magyarországi Református Egyház cigányok közötti szolgálata koncepciójának kidolgozásához. A visszaküldött kérdőívekben a lelkészek 12%-a nagyon jellemzőnek, további 20% inkább jellemzőnek írta, hogy személyes felelősséget érez a cigányok közötti szolgálatra. 33% határozottan tartózkodó, elutasító választ adott. A gyülekezetekben szolgáló lelkészek közül 55% hiányolt a cigányok közötti missziójához, missziójukhoz szaktudást, 60% pedig e téren felkészült munkatárs segítségét várná.¹⁰

Mindezen adatok alapján is egyértelmű, hogy elodázhatatlan feladat a magyar felsőoktatásban a romológia témájú tantárgyak bevezetése. A szükségleteket felismerve azonban mindeddig a DRHE hazánkban az egyetlen felsőoktatási intézmény, ahol kötelezően, s három féléven keresztül, az egyetem minden hallgatója – hitéleti (református lelkész, teológus, katechéta-lelképásztori munkatárs, református kántor, hittanár-nevelőtanár) és nem hitéleti szakos (tanító, s korábban ifjúságsegítő) egyaránt – tanult, tanul a cigányságról. Minden hallgató másfél éven keresztül heti két órában vesz részt romológia kurzuson. A képzés során a tantárgyak egymásra épülnek; az első félévben a cigányság történetét, a következőben a hagyományait, kultúrájukat tanulják a diákok, a harmadik félévben pedig – képzési irányuknak megfelelően – szakspecifikus tantárgyat hallgatnak, amelyek a teológus-lelkész és kántor szakokon *Pasztorációs munka cigány/roma közösségekben, A cigányság hitvilága. Hiedelmek, népi vallásosság, vallásgyakorlat, Zenei szolgálat cigány/roma gyülekezetben*, a pedagógiai szakokon pedig *Integratív/inkluzív pedagógia cigány/roma gyermekek oktatásában, nevelésében*. Szabadon választható tantárgyként évente 10-12 fő veszi fel a *Bevezetés a cigány nyelvbe, Cigány/roma családok, gyermekek, A cigányok/romák helyzete és ábrázolása a 20. század második felében Magyarországon, Társadalmi különbségek és egyenlőtlenségek* kurzusokat.

A képzés során a hitéleti szakos hallgatók megtanulják, miképp lehet sikeresen szolgálni cigányok között; vannak-e sajátosságok a cigánymisszióban (melyek ezek), megismerik a Magyarországi Református Egyház Cigánymissziós elveit és gyakorlatát. A pedagógiai képzésben résztvevők a hátrányos helyzetű – cigány és nem cigány – gyermekek sikeres és

---

⁹ VÁRADI L.: *Bontsuk le az előítélet falait!*, Budapest, CEU, 2017. 10.11. <https://www.ceu.edu/article/2017-10-11/bontsuk-le-az-elotelet-falait> (utolsó letöltés: 2019.03.17.)

¹⁰ MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ ZSINATI HIVATALA MISSZIÓI IRODA: *Református cigánymisszió, Kutatáselemzés*, Budapest, MRE Zsinati Iroda, 2014, 17–19.

eredményes oktatásának elméletét és gyakorlatát sajátítják el, megtanulják az inkluzív tanítás módszertanát.

E három félév során rendkívül fontos az elmélet és a gyakorlati képzés ötvözése – a kognitív, affektív és konatív attitűdkomponensek együttes alakítása –, azaz az érzékenyítés az ismeretek átadásán túl. Tudásuk bővülése által felismerik és megértik a hazai cigányság jelenlegi – oktatási, lakhatási, foglalkoztatási és egészségügyi – helyzetének ok-okozati összefüggéseit, továbbá a gyakran szegénykultúrából, eltérő szocializációból érkező gyermekek, családok motivációinak, viselkedésének okait. A „miértek” megértése után van lehetőség a „hogyanok” megválaszolására, megtanítására. Természetesen a reális cigánykép kialakítása céljából a hallgatók megismerik a múlt és a jelen – hazai és a világ – cigányságának jeles alakjait; írókat, költőket, képző-, zene-, és táncművészeket, színészeket, politikusokat, orvosokat, kutatókat, s olyan, ma élő romákat, akik példaként állnak a fiatalabb nemzedékek előtt.

Az általam összeállított, felépített és tanított elméleti és gyakorlati oktatás eredményeit rendkívül fontosnak tartom mérni, értékelni. Kutatásom tárgya, a DRHE-n 2017 decemberében lezárult első 3 féléves képzés eredményeinek, s a hozzá vezető útnak a bemutatása.

Kutatásom ismertetése

Kutatásom három szakaszból – Kutatás I., II., III. – áll.

Kutatás I. 2016 szeptemberében a Romológia 1. kurzus bevezetésének első tanóráján¹¹ minden hallgatót megkértem, hogy töltsön ki egy általam összeállított kérdőívet, anonim módon. Feltüntetni a nemet, szakot kellett csak. E kérdőív – melyet Kurzus motivációs kérdőívnek neveztem el – olyan kérdéseket tartalmazott, hogy mit gondol, fontos-e a romológia bevezetése (válaszát indokolja), milyen tapasztalatai vannak a cigánysággal kapcsolatban, mit tud a cigányságról, mit vár a kurzustól, s ki kellett töltenie mindenkinek a Bogardus-skálát.¹² Kutatásomban A1 jelöli a hitéleti (Református teológus, Református lelkész, Katekéta-lelkipásztori munkatárs) szakos hallgatók válaszait, B1 pedig a nem hitéleti

---

¹¹ A Romológia 1., azaz a 3 féléves képzés első tantárgyának bevezetése szakonként változó; a Teológia szakon, a Teológia szak – lelkész szakirányon, s a Katekéta-lelkipásztori munkatárs szakon a harmadik, a Református kántor szakon és a Református hit-és erkölcsstanoktató szakirányú továbbképzési szakokon az első félévtől, a Tanító szakon az ötödik félévtől kezdődik a három féléves romológiai képzés.

¹² Bogardus-skála: (*Bogardus social distance scale*) Az előítéletesség, a társadalmi távolság mérésére szolgáló, világszerte használt skála. Emory S. Bogardus, amerikai szociológus által az 1920-as években kidolgozott pszichológiai vizsgálati módszer, amely empirikusan méri az emberek hajlandóságát a különböző társadalmi csoportok tagjaival (pl. faji és etnikai csoportokkal, eltérő nemi identitásúakkal stb.) különböző fokú közelségben való részvételre. A skála azt kérdezi az emberektől, hogy milyen mértékben fogadják el az egyes csoportokat. (A hétfokozatú skálán az adott csoport tagjával létesíthető kapcsolatának egyetlen fokozatát kell jelölni; a legszorosabb köteléktől (házasságot kötnek vele) a legelutasítóbb (az országhatáron kívül szeretném látni őket) viszonyulásig jelölhető az elfogadás/elutasítás mértéke.

(Tanító, Ifjúságsegítő) szakosokét. Ö1(összes) a hitéleti és a nem hitéleti szakosok összesített válaszai, eredményei a romológiai tanulmányok megkezdése előtt.

Kutatás II. 2017 decemberében – a három féléves romológiai tanulás végén – az utolsó tanórán ismét kérdőív kitöltésére kértem a hallgatókat, hasonló módon, mint másfél évvel előtte. Az általam összeállított kérdőívben – melynek a Kurzus-minősítő kérdőív elnevezést adtam – arra kértem választ, hogy fontosnak tartották-e (válaszukat indokolva) a romológiai tantárgyakat, mit hiányoltak, mit tanultak meg, mit visznek magukkal a kurzusokról, s ugyancsak kitöltettem velük a Bogardus–skálát. Kutatásomban A2 megjelölés alatt szerepelnek a hitéleti szakosok válaszainak eredményei, B2 alatt a Tanító szakosoké, s Ö2-vel jelöltem a kapott válaszok összesítését.

Kutatás III. 2018 márciusában készültem el a kapott adatok összegzésével; összehasonlítottam a 2016 szeptemberében és a 2017 decemberében kapott eredményeket, mértem a változásokat, a vélemények és az előítéletesség változásait – külön-külön mindkét csoportban, majd összesítve, együtt a kétféle képzés hallgatóiét.

A kutatás során kapott válaszok, eredmények

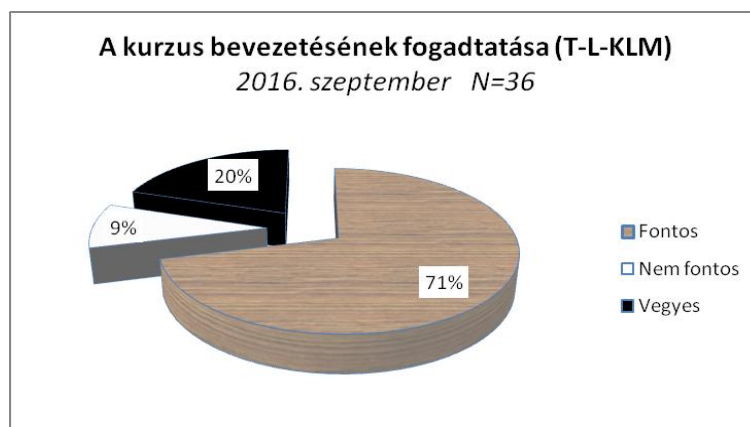
Kutatás I. (2016 szeptember)

A1. 2016 szeptemberében a romológiai tantárgy hallgatását megkezdő hitéleti szakos diákok (36 fő) többsége a kurzus bevezetését kedvezően fogadta (71%), 9% egyértelműen elutasította, 20 % pedig vegyes érzelmekkel viszonyult az új tantárgyhoz. (1. ábra)

Az indoklásban a következőket írták:

Fontos (71%), mert:

„Az ország fokozatosan elcigányosodik...” „Talán a jövőbeli reformátusság a cigányságban rejlik.” „Keresztyénként nem szabad elítélni őket.” „A szolgálathoz...” „Megérteni őket.” „A misszióhoz.” „... hogy jobban tudjunk egymás mellett élni.”

1. ábra A kurzus bevezetésének fogadtatása 2016 szeptemberében a Teológus, Lelkész és Katekéta-lelkipásztori munkatárs szakos hallgatók körében

Nem fontos (9%), mert:

„Nem tudnak, nem is akarnak alkalmazkodni.” „A kurzus nem fogja megváltoztatni a véleményemet.”

Vegyes (20%) válaszok:

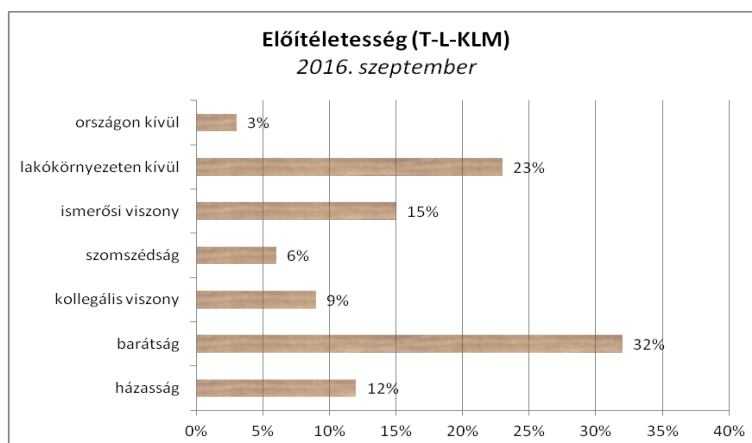
„Majd kiderül...- a munkakörünkbe tartoznak.” „Tartózkodom – ennyi erővel lehetett volna idősekről, fogyatékosokról is tanulni, így is le vagyunk terhelve.”

Arra a kérdésre, hogy mit vár a kurzustól, sokan megfogalmazták személyes félelmeiket, hiányosságaikat, hogy a cigányok közötti szolgálatban nem tudnak majd helyesen helytállni, s hivatásuknak megfelelően sokakat foglalkoztatott, miképp tudja majd a cigányoknak hirdetni Isten igéjét, hogyan tudja elvezetni őket Krisztushoz?

Mit vár a kurzustól?

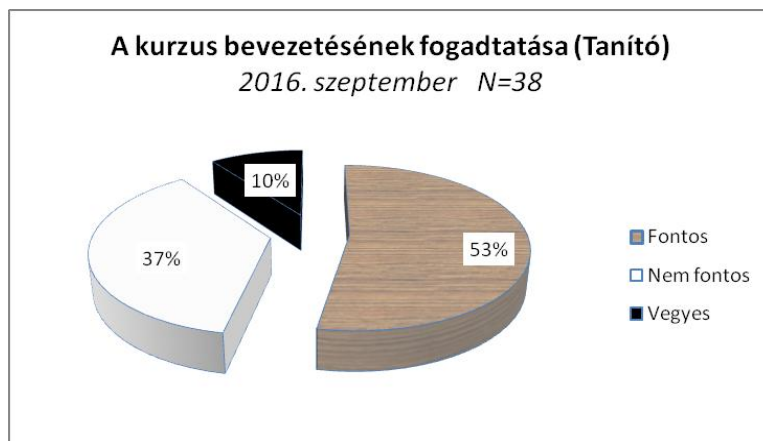
„Segítséget! Személyes félelmem közé tartozik, hogy nem találom majd rá a közös hangra a roma testvérekkel.” „A sztereotípiák, előítéletek lebontását.” „Történelmük, kultúrájuk megismerését.” „Hogyan vezethetem őket Krisztushoz?” „Megérteni: Miért támadnak? Miért élnek így?” „Ha megjelennek a gyülekezetben, hogyan közvetítem nekik az igét?”

A **Bogardus skálával** mért előítéletesség a következő képet mutatta: a hitéleti szakos hallgatók 26%-a erősen idegenkedett, előítélettel viseltetett a cigányokkal szemben; 3% az országon kívül látta volna őket. Figyelemre méltó azonban, hogy 44% közelebbi kapcsolatot is elfogadhatónak tart; 12% házasságra is lépne, 32% pedig barátságba kerülne egy cigány emberrel. (2. ábra)

2. ábra Bogardus-skálával mért előítéletesség 2016 szeptemberében a Teológus, Lelkész és Katekétalelképészeti munkatárs szakos hallgatók körében

B1. A nem hitéleti képzésben résztvevők (Tanító és Ifjúságsegítő szakos hallgatók) még kevésbé fogadták pozitívan a romológiaiai tantárgyak bevezetését; a Tanító szakosok (38 fő) csupán 53%-a tartotta fontosnak, 37%-uk elutasította (igen markáns véleményeket megfogalmazva), s további 10% vegyesen viszonyult hozzá. (3. ábra)

3. ábra A kurzus bevezetésének fogadtatása 2016 szeptemberében a Tanító szakos hallgatók körében

Az Ifjúságsegítő szakos hallgatók (17 fő) jóval nyitottabban reagáltak, csupán 12% nem tartotta szükségesnek a romológiai tantárgyak bevezetését.

Fontos (Tanítók: 53%, Ifjúságsegítők: 88%), mert:

„Szeretném a cigányságot megismerni a rossz tapasztalataimon túl is...” „Meg kell tanulnunk bánni velük, hogy figyeljenek ránk.” „Felkészít helyzetek kezelésére.” „Mert sajátos nevelést igényelnek.” „Belelátni az életükbe, segíteni nekik.” „Megérteni őket.” „Hogyan kell velük foglalkozni.” „Leküzdeni az előítéletet.” „Megismerni őket, nem csak az előítéletre hallgatni.”

Nem fontos (Tanítók: 37%, Ifjúságsegítők: 12%), mert:

„Nem kell külön bánásmód nekik.” „Semmit! Túl sokat kapnak. Nem gondolom, hogy a véleményem változna róluk.” „Nem kellene időt fordítani rájuk!” „Így is ők vannak fölényben.”

Vegyes (10%) válaszok:

„Majd kiderül...- ha segít egy olyan stratégiát megtalálni, amivel kezelni lehet a cigány gyerekeket.” „Részben fontos – mi váltja ki a negatív viselkedésüket?”

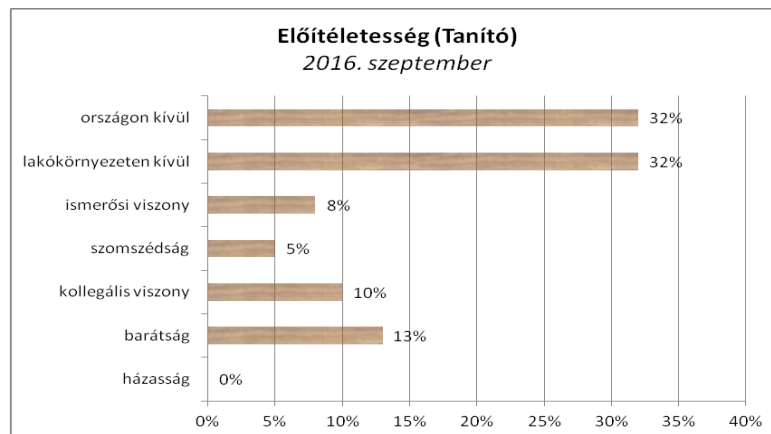
A pedagógiai képzésben tanuló hallgatók a *mit vár a kurzustól* kérdésre jól láthatóan – az általános ismeretek megszerzése mellett – hasonlóan a lelkész hallgatókhoz, módszertani ismereteket is vártak.

Mit vár a kurzustól?

„Módszereket! Ne kerüljek olyan helyzetbe, amit nem tudok kezelni, pedig tanítóként illene.” „Történelmük, kultúrájuk megismerését.” „Megérteni, mit, miért tesznek?” „Hogyan lehet bevonni őket a tanulásba? „Pozitív ismereteket szerezni róluk!” „Megérteni: Miért élnek így? Miért nem illeszkednek be?” „Hogyan tudnék a cigánygyerekekkel megfelelően, szeretettel bánni?”

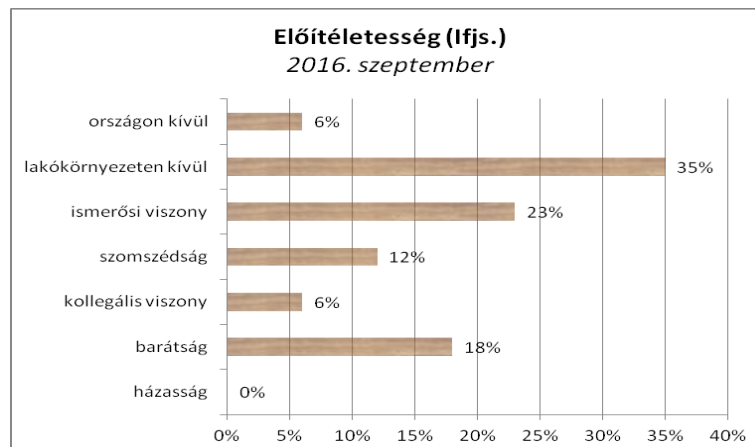

A **Bogardus–skálával** mért előítéletesség igen erőteljes volt körükben: a Tanító szakos hallgatók 64%-a teljesen eltüntetné környezetéből a cigányokat; 32%-uk az országon kívül szeretné őket tudni, további 32%-uk pedig lakókörnyezetében nem fogadna el cigányt. (4. ábra)

4. ábra Bogardus-skálával mért előítéletesség 2016 szeptemberében a Tanító szakos hallgatók körében

Az Ifjúságsegítő hallgatók körében is igen erősen előítéletes (41%) volt a cigányokhoz való viszonyulás; 6%-uk az országhatáron túl, további 35%-uk a lakókörnyezetén kívül szeretne volna látni őket. (5. ábra) Házasságra egyetlen hallgató sem lépne cigány emberrel.

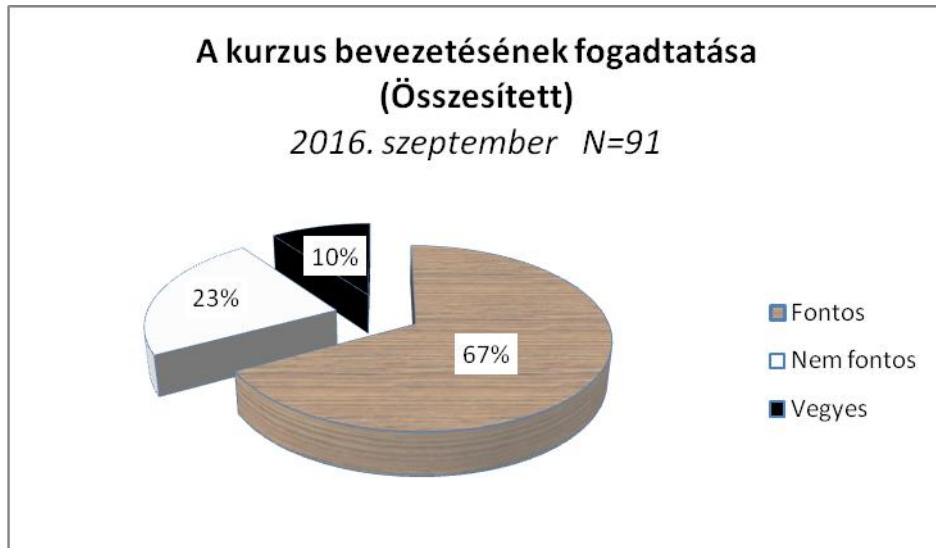

5. ábra Bogardus-skálával mért előítéletesség 2016 szeptemberében az Ifjúságsegítő szakos hallgatók körében

Kutatásom eredményei közül az első már e válaszok beérkezésekor megszületett. A kétféle képzésben – hitéleti és nem hitéleti – tanuló hallgatók véleménye, előítéletessége, viszonyulása közötti nagyfokú különbség ugyanis szembeűnő. Úgy vélem, a hitéleti szakos fiatalok jóval pozitívabb viszonyulása a cigányokhoz – hitükből, vallásos attitűdjükből, keresztény neveltetésükből származik.

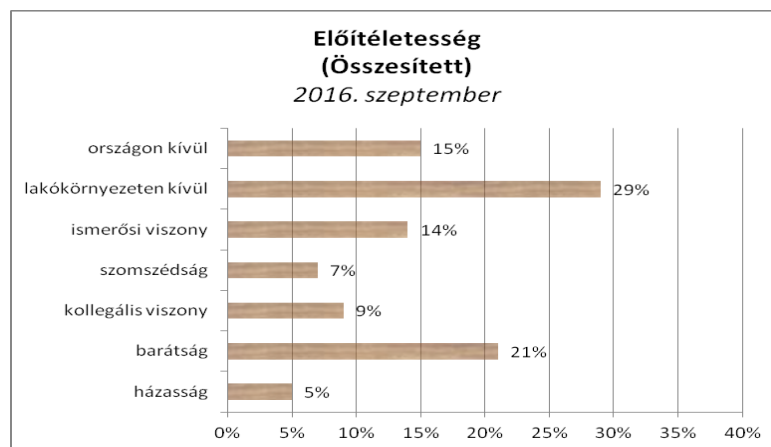
A kezdet összesítve, 2016. szeptember végén

Ö1: A kutatás első szakaszának lezárulását követően a következő összesített adatok születtek: 2016 szeptemberében az egyetemen 91 hallgató kezdte meg romológiai témájú tanulmányait, közülük 67% szerint fontos volt a tárgyak bevezetése, 23%-uk nem tartotta szükségesnek a cigányokról szóló tárgyak tanítását, 10% pedig vegyesen (majd meglátom) viszonyult. (6. ábra)

6. ábra A kurzus bevezetésének fogadtatása 2016 szeptemberében az összes, romológiai tanulmányt megkezdő hallgató körében

A mért előítéletesség igen nagyarányú volt; a hallgatók 44%-a elutasítón viszonyult a cigányokhoz, 15% az országon kívül látta volna őket. Közeli kapcsolatot csak 26%-uk látott elképzelhetőnek egy cigánnyal. (7. ábra)

7. ábra Bogardus-skálával mért előítéletesség 2016 szeptemberében az összes, romológiai tanulmányt megkezdő hallgató körében

Oktatás, módszertan 2016 szeptemberétől – 2017 decemberéig

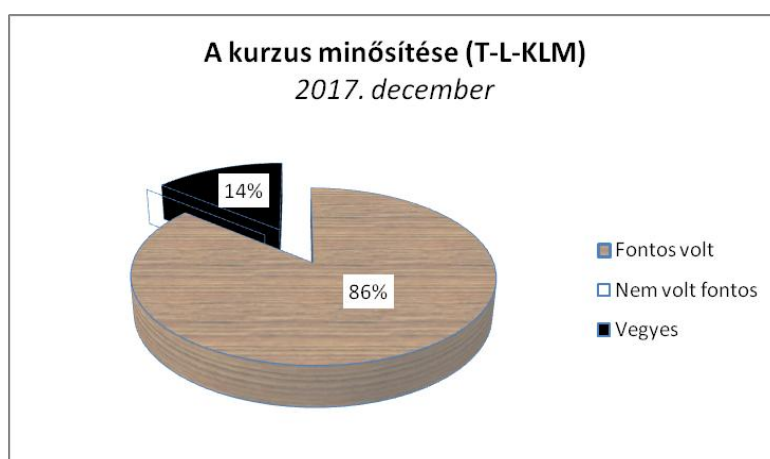
Mindezen vélemények, viszonyulások után 2016 szeptemberétől 2017 decemberéig a hallgatók részt vettek a kurzusokon. Igyekeztünk minél több ismeretet átadni nekik, s

ugyanannyi gyakorlati, módszertani, érzékenyítő tapasztalatot, tudást átélni, elsajátítani velük. E célból minden félévben többször is terepen voltunk gyakorlaton, megismerkedtek gyakorlatban is mindazzal, amiről szó volt órákon. Voltunk cigánytelepeken, részt vettünk cigánymisszióban, cigány gyülekezeti összejöveteleken a Nyírségben, Hajdú-Bihar megyében, a főváros 8. kerületében, Országos Cigánymissziós Találkozókon Budapesten, házi cigány ima-összejöveteleken. A hallgatók találkoztak, beszéltek a hit által megváltozott cigány emberekkel, sok tapasztalatot szereztek az egyetemre meghívott, ill. a terepen meglátogatott, a cigánymisszióban évek, évtizedek óta szolgáló lelkészekről. Fontos látogatásaink voltak a nem hitéleti szakos hallgatókkal a cigánytelepeken kívül a cigány gyermekek óvodáiban, iskoláiban, hospitáltak a hallgatók cigány iskolákban, megismerték a gyakorlatban a Biztos Kezdet Gyerekházak és a Tanodák, s cigányokat segítő alapítványok (pl. Igazgyöngy) munkáit. Mindezen tanulmányutak tapasztalatairól beszámolót kellett készíteniük, s az órákon átbeszéltük, feldolgoztuk az élményeket. A szemeszterek végén a kurzusok írásbeli és szóbeli vizsgákkal zárultak. Az egyetemen mindezek mellett kortárs cigány képzőművészek műveiből kiállítást szerveztem, tartottunk egy nagyszabású cigánymissziós napot – ahol a református cigánymisszió vezetői és munkatársai, az általuk a hit útjára vezetett cigány fiatalok, továbbá cigány származású református lelkész vettek részt, beszéltek életükről, szolgálatukról. Meghívtam híres cigány fiatalokat, beszéljenek életükről, életútjukról.

Kutatás II. (2017. december)

2017 decemberében a vizsgákkal lezárult az egyetemen bevezetett romológia kurzusok első, három féléves teljes képzése. A vizsgák megkezdése előtt, az utolsó órán a hallgatók kitöltötték (anonim módon) a Kurzus-minősítő kérdőívet, s a Bogardus-skálát. A három féléves romológiai tanulmányaik után a következő válaszokat adták a feltett kérdésekre.

A2. A hitéleti szakos hallgatók 86%-a fontosnak ítélte a romológiai tantárgyak tanulását, 14% vegyesen viszonyult, s egyetlen hallgató sem tartotta feleslegesnek. (8. ábra)

8. ábra A kurzus minősítése 2017 decemberében a Teológus, Lelkész és Katekéta-lelkipásztori munkatárs szakos hallgatók körében

A kifejtett válaszok igen őszinték voltak, s még akik a vegyes véleményt jelölték be, azok is teljesen pozitív válaszokat adtak.

Fontos volt (86%) mert:

„Sokat tanultam, nem volt hiány.” „Megértem az okokat.” „Különösen a 3. félév érdekes és praktikus volt.” „Szerettem, hasznosnak találtam. Ha nem lett volna kötelező, valószínűleg nem foglalkoznánk vele.” „Igazán hasznos kurzusnak bizonyult, pedig előtte szkeptikusan álltam hozzá. Sok tudást, hasznos információkat kaptam. Köszönöm!” „A romológia tárgy elsősorban szembesített bennünket a saját előítéleteinkkel és fenntartásainkkal. Ezeket megcáfolta és közelebb hozta hozzánk az oly távoli és kivetett népcsoportot.” „Szerettem a kurzusra járni, évről-évre közelebb éreztem magamhoz a cigánymissziót. Most már fontosnak, sőt elengedhetetlennek tartom azt, hogyha kikerülök lelkésznek, akkor ne hagyjam figyelmen kívül a cigányokat, foglalkozzak velük.” „Nagyon hasznos volt, bár őszintén szólva eleinte nem örültem, hogy erről kell tanulnunk.”

Nem volt fontos (0%)

Vegyes (14%):

„Köszönöm, sok pszichológiát, szociológiát kellene még tanulni.” „Érdekes, hasznos volt.” „Hálás vagyok az átfogó ismeretekért.”

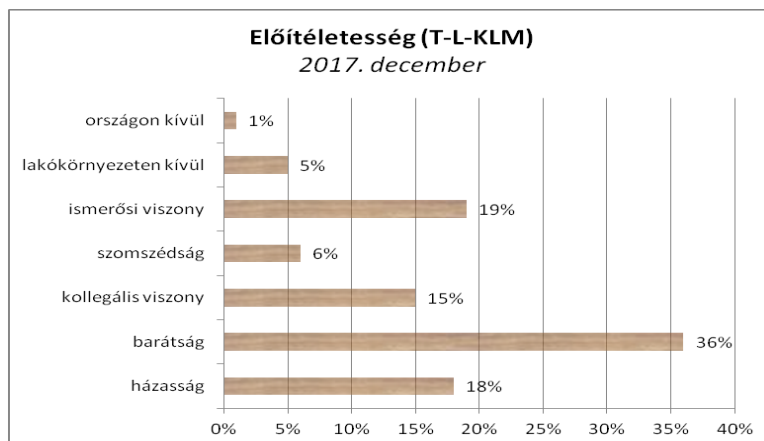
A Mit visz magával a kurzusról kérdésre a következő válaszokat írták a hallgatók:

„ Patyivot.¹³ Hozzáállást.” „Még több elfogadást, tiszteletet.” „Azt, hogy ha megismerem más kultúráját, az segít megérteni a másik embert.” „Sok hasznos tanácsot, amit szeretnék megfogadni.” „Cigány szavakat. 😊” „A magyarság és a cigányság közötti fal lebontásának fontosságát.” „Ők is olyan emberek, mint mi.” „Azt a szeretetet, amivel gazdagodtam a 3 félév során” „Ne ítélj!””

A **Bogardussal** mért előítélet szerint az erősen előítéletes hallgatók aránya 6%, közülük 1% szeretné a cigányokat az országon kívül látni. A válaszadók 18%-a házasságot, 36% barátságot is elképzel cigány emberrel. (9. ábra)

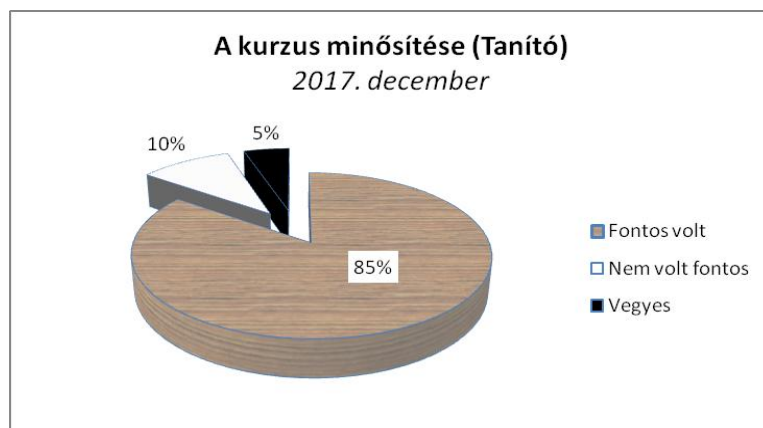
---

¹³ Patyiv – romani (oláh cigány) nyelven tiszteletet, megtisztelést jelent.

9. ábra Bogardus–skálával mért előítéletesség 2017 decemberében a Teológus, Lelkész és Katekéta-lelkipásztori munkatárs hallgatók körében

B2. A Tanító szakosok 85%-a fontosnak ítélte a cigányokról szóló kurzusok bevezetését, 5% vegyesen viszonyult hozzá, 10% pedig nem tartotta szükségesnek (10. ábra)

10. ábra A kurzus minősítése 2017 decemberében a Tanító szakos hallgatók körében

Az indoklásnál itt is őszintén válaszoltak a hallgatók, kifejezték, milyen kelletlenül, zúgolódva fogadták a tárgyat, s hogyan változott, alakult a véleményük.

Fontos volt (85%):

„Érdekes volt, sok újat tanultam.” „Annak ellenére, hogy kicsit negatívan álltam ehhez a tárgyhöz, pozitívan csalódtam. Rájöttem, hogy ez egy jó téma. Időközben a párom révén bekerültem egy szinte csak romákból álló gyülekezetbe. Az óra sok mindenben segített megérteni őket.” „Hasznosak voltak és érdekesek, s hogy elmondhattuk a véleményünket.” „A tanultak teljes mértékben hasznosíthatóak, + saját élmény közlése.” „Minden félévben élveztem az órákat.” „Sokat változott a nézőpontom.” „Élvezetes, új ismereteket nyújtó, érthetően felépített előadások.” „Interaktív órák, mindenki elmondhatta a véleményét.” „Először mindenki zúgolódott, de megértettük, hogy tanulnunk kell erről.”

Nem volt fontos (10%):

„Számomra nem volt egyszerű: néha lelkiileg megviselt szembesülni a tényekkel, néha felháborított.” „Van saját tapasztalatom.” „Azt a részét fontosnak tartottam, amikor nem csak a cigányokról volt szó.”

Vegyes (5%):

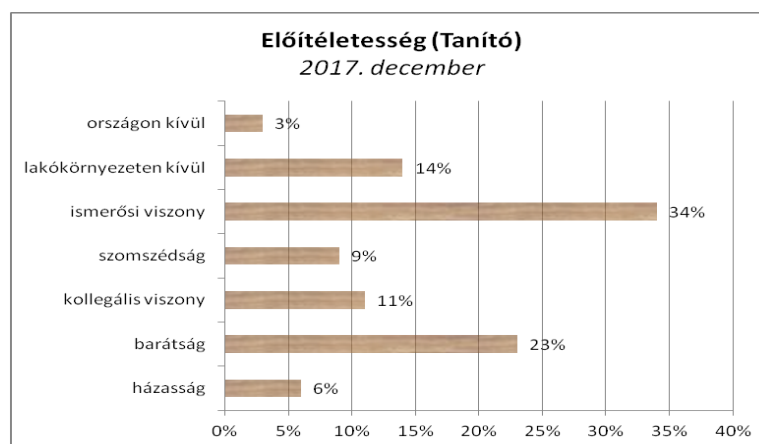
„Érdekesekek voltak az előadások, sok új és fontos dolgot tudhattunk meg.”

Mindennél többet elmond, amit arról írtak, mit visznek magukkal a kurzusról:

Mit visz magával a kurzusról?

„Azt, hogy hogyan kezeljem a cigány gyerekeket.” „Hogy fontos a beszélgetés a roma gyerekekkel.” „Hogyan kell segíteni a fejlődésükben.” „Azt, hogy jól csak közösen, egyenlő esélyt adva tudunk dolgozni, fejlődni.” „Kultúrát, szeretetet, elfogadást, egyenlő esélyek fontosságát.” „Hogyan kell kezelni a másságot, eszközöket a tanításhoz.” „A motiváltság érzését, melyet a változtatással kapcsolatban érzek.” „A cigány gyerekekkel többet kell törődnünk, mert szeretetre vágnak, és ha megnyílnak, már könnyebb az együttműködés.” „A megfelelő hozzáállást.” „Több, nagyobb érzékenységet.” „Sokat változott a nézőpontom.” „Inkluzív oktatást, sikeres pályafutáshoz nélkülözhetetlen elemeket.” „Módszereket.” „Sok mindennel kapcsolatban más kép alakult ki bennem”

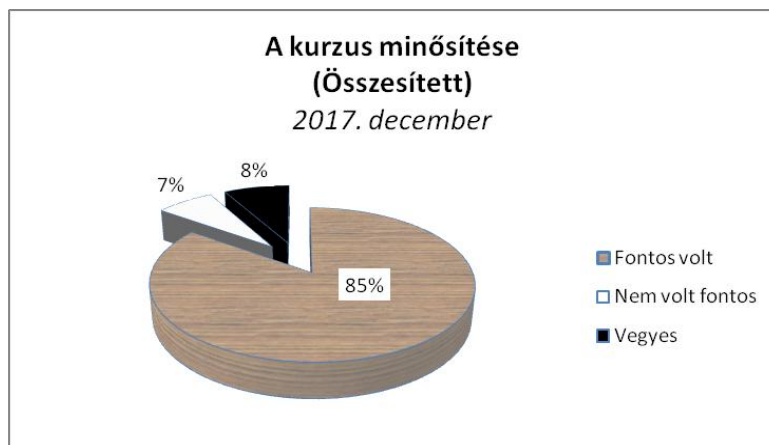
A válaszok szerint a hallgatók ismeretben, módszertani tudásban gazdagodtak, hozzáállásuk, érzékenységük jelentősen alakult. Változásukat a Bogardus–skála is mutatja; mindössze 3%, akik az országon kívül szeretnék látni a cigányokat, 6% házastársnak, 23% barátnek tudna elfogadni cigány embert. (11. ábra)

11. ábra Bogardus–skálával mért előítéletekesség 2017 decemberében a Tanító szakos hallgatók körében

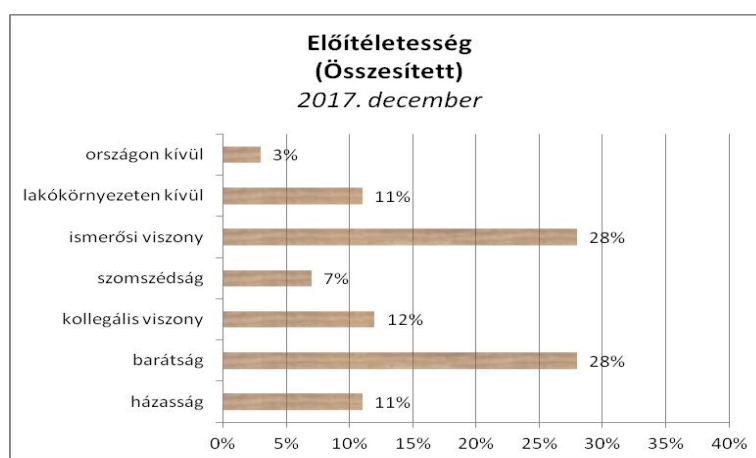
A befejezés összesítve, 2017. december végén

Ö2.: A tanulmányok befejezése után 2017 decemberében az összesített adatok a következők voltak; a képzésben részt vett hallgatók 85%-a fontosnak, 7%-a nem fontosnak tartotta a tantárgyat, s 8%-nak volt vegyes véleménye. (12. ábra)

12. ábra A kurzus bevezetésének fogadtatása 2017 decemberében az összes, romológiai tanulmányokat befejezett hallgató körében

A három félév után a hallgatók cigányokhoz való viszonyulása; 14% egyértelműen elutasító, közülük 3% az országhatáron kívülre kívánja őket, de a diákok 39%-a közelebbi kapcsolatot is létesítene; 11% házasságot, további 28% barátságot is elképzelhetőnek tart, 28% pedig nem zárná ki az ismerősi viszonyt. (13. ábra)

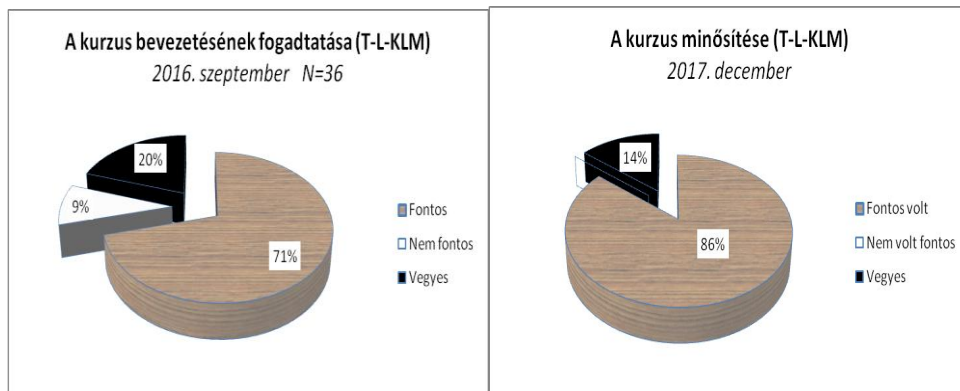

13. ábra Bogardus-skálával mért előítéletek 2017 decemberében az összes, romológiai tanulmányokat befejezett hallgató körében

Kutatás III. (2018. március)

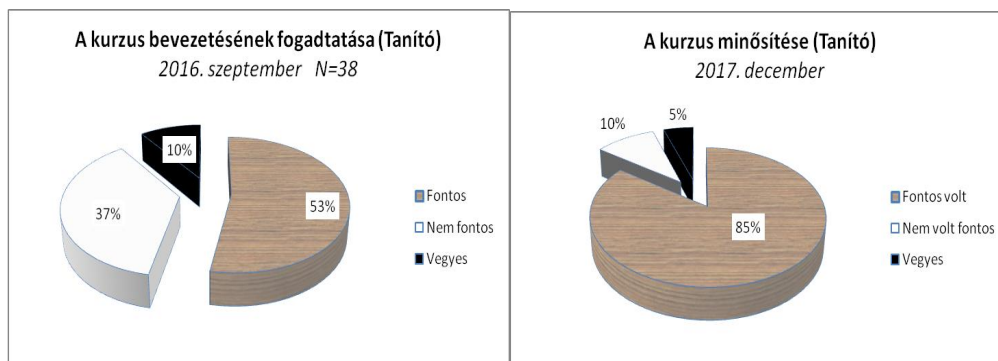
Amikor 2018 márciusában összehasonlítottam a 2016. szeptemberi és a 2017. decemberi adatokat, igen pozitív eredményeket kaptam. Ilyen nagy változást nem is reméltem, bár azt a másfél év alatt egyértelműen tapasztaltam, hogy változnak a hallgatók.

A kurzus megítélésében jelentős változás történt: a hitéleti szakos hallgatóknál közel 90%-ra nőtt a kurzus fontossága, s teljesen eltűnt azok aránya (9%), akik kezdetben feleslegesnek ítélték a cigányokról szóló tanulmányok bevezetését. (14. ábra)

14. ábra A kurzus megítélésének változása a hitéleti szakos hallgatók körében 2016 szeptemberétől – 2017 decemberéig

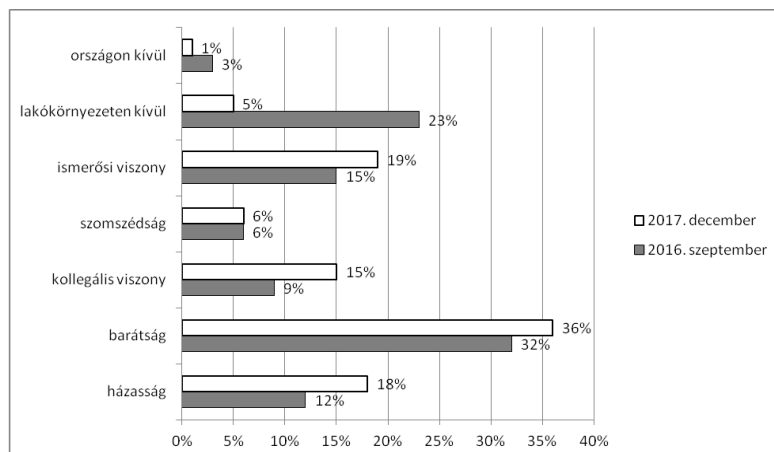
A Tanító szakos hallgatóknál történt a legnagyobb változás, 32%-al nőtt azok aránya, akik fontosnak tartják a romológia tantárgyak oktatását. (15. ábra)

15. ábra A kurzus megítélésének változása a Tanító szakos hallgatók körében 2016 szeptemberétől – 2017 decemberéig

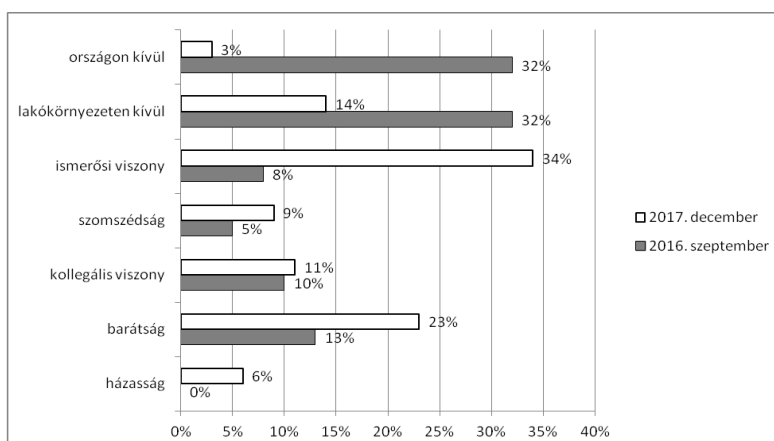
A Bogardus–skálával mért előítéletes beállítódás jelentősen változott; a hitéleti szakosoknál 26%-ról 6%-ra csökkent, s 44%-ról 55%-ra nőtt a pozitív elfogadás (házasság, barátság) aránya. (16. ábra)

16. ábra A cigányokkal/romákkal szembeni előítélet változása a hitéleti szakos hallgatók körében 2016 szeptemberétől – 2017 decemberéig

A Tanító szakos hallgatók körében még látványosabb a javulás; 64%-ról 17%-ra csökkent az erőteljes cigányellenes arány (a korábbi 32%-ról 3%-ra esett vissza azok aránya, akik az országon kívül kívánják látni a cigányokat!), s 13%-ról 29%-ra nőtt a legközvetlenebb kapcsolatot (házasság, barátság) is elképzelhetőnek tartók aránya. (17. ábra)

17. ábra A cigányokkal/romákkal szembeni előítélet változása a Tanító szakos hallgatók körében 2016 szeptemberétől – 2017 decemberéig

Összefoglalás

A felnövekvő nemzedékek – különösen azok, akik szolgáló, segítő, tanító területeken fognak dolgozni – mindenképp kapcsolatba kerülnek cigány/roma gyermekekkel, felnőttekkel. Nem mindegy, milyen felkészültséggel, irányultsággal, érzelmekkel, tudással, ismeretekkel fogják a legnagyobb hazai kisebbség körében feladatukat, szolgálatukat végezni. Munkájuk sikere, eredményessége is záloga a cigányság felemelkedésének, a társadalmi megbékélésnek. A kutatásom során kapott eredmények egyértelműen bizonyítják, hogy nem késő a felsőoktatásban sem felvenni a harcot a rasszizmus, sztereotípiák, előítéletek ellen, az attitűdök jó irányba változtathatók. Az eredmények eléréséhez azonban időre – megfelelően

látszik e három félév –, jól felépített, egymásra épülő tananyagra, s igen sok gyakorlati képzésre, érzékenyítésre van szükség. Csak így – „az újonnan feltárt ismeretek” által – érhetjük el, hogy az előzetes ítéletek változzanak, ne váljanak rögzült előítéletekké.

Egyetemünkön továbbra is folyamatos, kötelező, három féléves a romológiai oktatás. A végzett hallgatók közül már néhányan cigányok között szolgálnak lelkészként, hitoktatóként, s vannak pályakezdő pedagógusaink, akik cigány/roma gyermekeket tanítanak. Évről-évre egyre többen írnak tanszékünk vezetésével romológiai témájú szakdolgozatot, Romológia tanszékünk Romológiai Füzetek címen sorozatot indított,¹⁴ egy lelkész PhD tanulmányait kezdte meg egyetemünkön a cigánymisszió témakörben, cigány kutatást végző TDK-hallgatónk is volt az elmúlt évben, egy tanító szakos hallgatónk pedig egyik cigánytelepi látogatásunk óta önkéntesként tevékenykedik a meglátogatott telepi tanodában.

Felhasznált irodalom

ALLPORT, G. W.: Attitudes. in: Murchison, C. (ed.): *A Handbook of Social Psychology*, London, H. Milford, Oxford University Press, 1935, 789–844.

ALLPORT, G. W.: *Az előítélet*, Budapest, Gondolat Kiadó, 1977, 39.

Bacon, F.: *Novum organon scientiarum (Novum Organum)*, New York, P.F. Collier & Son, 1620.

BACON, F.: *Novum Organum 1. és Új Atlantis*, Budapest, Művelt Nép Könyvkiadó, 1954, 46.

BORDÁCS, M.: A pedagógusok előítéletességének vizsgálata roma gyerekeket is tanító pedagógusok körében, in: *Új Pedagógiai Szemle* 51 (2001/2), 70–89.

KALTENBACH, J.: *A kisebbségi ombudsman jelentése*, „A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok érvényesülése a felsőoktatásban” című vizsgálatáról Budapest, NEKI OB, 2001, 54–55.

MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ ZSINATI HIVATALA MISSZIÓI IRODA: *Református cigánymisszió*, Kutatáselemzés, Budapest, MRE Zsinati Iroda, 2014, 17–19.

MEZŐ, F.: Az attitűdváltoztatást – konzerválását célzó lélektani műveletek (PSYOPS), in: *Hadtudomány-Hadügy* 18 (2008/3–4), 71–82.

VÁRADI L.: *Bontsuk le az előítélet falait!* Budapest, CEU, 2017. 10.11., <https://www.ceu.edu/article/2017-10-11/bontsuk-le-az-elotelet-falait> (utolsó letöltés: 2019.03.17.)

---

¹⁴ Eddig megjelent kiadványaink: ARANY-MICHELS, R.: Egy hajdú-bihari község cigányságának temetési szokásai és annak lelkigondozói lehetőségei, Romológiai Füzetek 1., Debrecen, DRHE, 2017. és SZABÓNÉ DR. KÁRMÁN, J.: A magyarországi cigány/roma népesség kultúranropológiai és orvosantropológiai megközelítésben, Romológiai Füzetek 2., DRHE, Debrecen, 2018.

ZAJONC, R. B.: A kogníció és a szociális kogníció. Történeti áttekintés, in: HUNYADY, GY. (szerk.): *Szociálpszichológia*, Budapest, Gondolat Könyvkiadó, 1984, 544–579.